

Greg Grandin

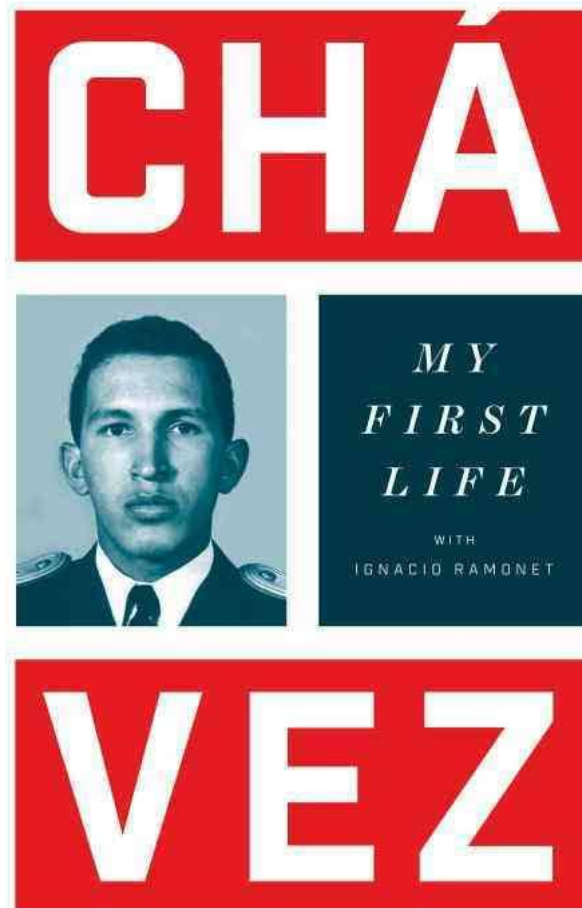
När de kommer ner från bergen ...

Vad hände med Venezuela?

Ur *London Review of Books* N° 13, 29 juni 2017

Om boken *Chávez: My First Life* av Hugo Chávez och Ignacio Ramonet, Verso

Hugo Chávez berättar sin egen historia, fram tills han 1998 valdes till president

I slutet av förra seklet gick den konstitutionella ordningen i Venezuela, som under fyra årtionden roterat mellan två partier ideologiskt omöjliga att se skillnaden på, mot sammanbrott. Krisen hade inletts något decennium tidigare, 1983, då botten gått ur världens oljemarknader. Då, som nu, härstammade större delen av statsintäkterna i Venezuela från export av olja. Vid denna tidpunkt var landet kraftigt urbaniserat: av totalt 19 miljoner invånare bodde 16 i städerna och det övervägande flertalet befann sig under fattighedsgränsen och många i extrem fattigdom. De flesta av städernas fattiga bodde i kåkstäder som bredde ut sig upp längs de berg som omger Caracas. 1989 försökte regeringen lösa krisen med de låga oljepriserna genom ett åtstramningsprogram dirigerat av Internationella valutafonden (IMF). Det ledde till att de fattiga tog sig ner till själva staden, där de härjade och plundrade under tre dagar. Enligt en del bedömare dödade militären över tusen personer, men den siffran är omtvistad och det har aldrig gjorts någon officiell beräkning. *El Caracazo*, som upploppen kallades, blev inledningen till ett allt större motstånd i Latinamerika mot den ekonomiska ortodoxi som rådde efter 1970-talet och som såg höga räntor, balanserade budgetar, låga tullar, privatisering av industrin, försvagade arbetsmarknadslagar och minskade sociala utgifter som nycklar till

utveckling. Brasilien, Argentina, Ecuador, Bolivia, Uruguay, Chile och El Salvador skulle samtliga så småningom få regeringar som försökte hitta sätt att ta sig loss ur den nyliberala tvångströjan.

Men Venezuela var först. 1992 hade yrkesofficeren Hugo Chávez varit med om att leda en militärrevolt. Den misslyckades och han hamnade i fängelse samtidigt som det också slungade honom ut i en form av hjältestatus. Många, framför allt det växande antalet fattiga i Venezuela, såg honom som en outsider som skulle kunna sätta stopp för den politiska klassens orgie i korrruption, skandaler och skuldsättning. Efter att ha frigitts 1994 tog Chávez hem en jordskredsseger i presidentvalet 1998. Då hade han ännu inte förklarat sig vara socialist. Men de traditionellt härskande i Venezuela, från bägge partier, kände sig hotade av hans uppslutning bakom *Bolivarianismo* – uppkallad efter Simón Bolívar och som gick ut på ett diffust program av inhemska reformer och anti-imperialism. Om den gamla eliten i landet nu sedan Chávez blivit vald förlorade kontrollen över den verkställande makten förblev administrationen, byråkratin, rättsväsendet och den statliga oljeindustrin intakt och autonoma och fungerade som redskap åt reaktionen. Under sina första fyra år vid makten var Chávez tvingad på defensiven. I april 2002 överlevde han en kupp som hade Washingtons välsignelse. Han kom tillbaka till makten efter två dagar, till stor del tack vare protester från tusentals anhängare. Några månader senare inledde landets näringslivselit, för att förhindra Chávez' försök att använda vinsterna från oljeexporten till att finansiera sociala program, en strejk och oljeproduktionen avstannade. BNP minskade med 27 procent och Chávez' popularitet sjönk som en sten. Men i början av 2003 hade strejken upplösts och Chávez kunde skyffla in oljepengarna i sina ambitiösa hälsovårds-, utbildnings- och bostadsprogram. Oppositionens sista verkliga försök att bli av med Chávez var en folkomröstning om att avsätta honom i augusti 2004. Men nu hade Chávez samlat kraft och han fick 58 procent vid folkomröstningen. I de efterföljande regionalvalen tog hans sammelsurium av vänsterpartier hem 20 av 22 av delstatsguvernörerna och 270 av 337 kommuner. Två år senare, 2006, blev Chávez omvald, segrade i varje delstat och fick 62 procent av rösterna totalt.

En handfull av dem som legat bakom kuppen 2002 fick sitta i fängelse ett tag. Några valde att gå i exil. Men det förekom aldrig några mer omfattande arresteringar av fiender till staten, trots att försöket att störta en demokratiskt vald president krävt många dödsoffer. Men när hans regering väl hade fast mark under fötterna satsade Chávez på att neutralisera motståndarnas institutionella makt. Han fyllde högsta domstolen med sympatiskt inställda domare och började använda hårdare tyglar mot de medier, som applåderat kuppen och fungerat som en samlande kraft för oppositionen. 2007 beslöt sig regeringen för att använda sin rätt att reglera de nationella våglängderna och vägrade att förnya tillståndet för *Radio Caracas Televisión* och stoppade dess sändningar, vilket ledde till skarp kritik av *Human Rights Watch* och USA:s utrikesdepartement. De närmaste åren skulle Chávez skaffa sig alla de ingredienser som statsvetarna förknippar med totalitärt styre. Han ersatte institutionella motvikter med politisk egen nytta, utmålade sina fiender både på hemmaplan och i Washington som djävlar i färgstarka bombastiska utspel, stärkte sig på stormöten via känslomässiga och slagfärdiga telefonväkterier med sina rödskjorteklädda anhängare, och regerade precis som om han var inne i en oupphörlig politisk kampanj.

I det avseendet skulle det gå lätt att göra Chávez till en i mängden i den långa populistiska traditionen i Latinamerika. Vad som gjorde honom unik, och hans långa tid vid makten så speciellt för en populist, var att han aldrig ändrade kurs. Under hela 1900-talet hade alla betydande latinamerikanska politiker, som kommit till makten på en våg av folkligt missnöje snabbt lierat sig med storfinans och höger. Fem år efter att Getúlio Vargas 1930 valts till president i Brasilien hade han rensat ut den stora vänsterflygeln i sin koalition, stärkt sin egen makt och infört något som liknade en fasciststat. Efter att ha vunnit valet 1946 agerade Juan

Perón i Argentina ännu snabbare mot den explosion av arbetarkrav, som fört honom till makten. Efter sin olyckliga återkomst från exilen i Spanien 1973 ställde sig Perón bakom dödspatrullerna och organiserade en blodig kampanj mot sin egen väljarbas. I Peru 1990 använde sig Alberto Fujimori av sin status som outsider för att rida på en våg av folklig vrede och vinna presidentvalet för att sedan omedelbart införa ett hårt nyliberalt åtstramningsprogram och bygga upp ett repressivt övervakningssystem. Under sina 14 år vid makten, tills cancer släckte hans liv 2013, skulle Chávez däremot aldrig på något mer omfattande sätt slå till mot sin bas. Även när Chavismen, valmässigt och institutionellt, blivit alltmer tungfotad förblev dess relationer med de sociala rörelserna anmärkningsvärt demokratiska.

Chávez hade en mångfacetterad och heterogen bas, av det slag som statsvetare på 1990-talet framhållit som ”nya sociala rörelser” till skillnad från traditionella fackföreningar och bondeorganisationer. Där ingick småbrukare på landsbygden och småfolk i städerna, föreningar på kulturområdet och inom medierna, bondeföreningar, fackföreningar, kristna samfund med kopplingar till resterna av befrielse-teologin, aktivister för ekonomisk och ekologisk rättvisa och arbetarkooperativ. Under sin tid vid makten kom Chávez med det ena organisatoriska projektet efter det andra – Bolivarianska cirklar, kommunala råd, folkliga initiativ, osv – i försök att tämja och samordna denna mångfald. Men inte någon gång försökte han på allvar integrera dessa rörelser med staten eller i ett enda parti och än mindre tvinga dem att underkasta sig. När han blivit omvald 2006 uppmuntrade han bildandet av *Partido Socialista Unido de Venezuela (PSUV)*, som kunde ha utvecklats på samma sätt som *Partido Revolucionario Institucional* i Mexiko och inkluderat olika delar av eliten och folkligt revolutionära grupper. Men drygt tio år efter att partiet bildats är *PSUV* mest ett skrangligt verktyg för partibyråkrater och de sociala rörelser som utgjorde motorn i Chavismen befinner sig till största delen utanför dess struktur.

När han installerades som president 1999 hade Chávez en avsevärd politisk och moralisk legitimitet, men ytterst liten administrativ hegemoni och han gjorde heller aldrig några riktiga försök att skaffa sig det. När han väl tagit kontrollen över oljeintäkterna föredrog hans regering att sköta sina olika välfärds- och utvecklingsprojekt via en hisnande rad nya organisationer som kallades *misiones*, som upprättats för att kringgå den existerande byråkratin. Det fanns *misiones* för hälsovård, bostadsbyggande och utbildning. *Misión Vivienda* gav rättigheter och skydd åt boende i allmännyttan medan en annan *misión* arbetade för att legalisera husockupationer. Barnomsorg, jordreformer och ursprungsbefolkningen hade sina egna *misiones*. Det fanns *misiones* för att hjälpa folk att återvända till landsbygden och bromsa upp inflyttningen till städerna och även för att ge medborgarskap åt invandrare från Colombia. Det tycktes som om det inte fanns en enda samhällsfråga – spädbarnsvård, diskriminering av ursprungsbefolkningen, läskunnighet – som inte gick att ta itu med genom ännu en *misión*. Tanken var att alla dessa organisationer tillsammans skulle uppmuntra folkligt engagemang och skapa en kultur av partiparticipatorisk demokrati, eller ge folket en huvudroll.

I varje steg på vägen försökte Chávez särskilja sina omfördelningsprogram från sina företrädares. I *My First Life*, en rad intervjuer med Ignacio Ramonet mellan 2008 och 2011, avfärdar Chávez de insatser som gjordes med oljeintäkterna på 1970-talet som inte mycket mer än ”några betongkvarter, ett flak korrugerad plåt, en väska med livsmedel, några cent. Ren populism”. Chavismen däremot var en anarkistisk ohämmad form av tusentals massorganisationer organiserade underifrån, kommunala råd, kooperativ, bondeföreningar och medier på samhälls- och basnivå.

Chavismens sociala landvinningar, när den stod på sin höjdpunkt, mellan 2005 och 2012 då Chávez blev omvald för sista gången, var spektakulära: minskad arbetslöshet, bättre mathållning, ökad läskunnighet och livslängd, fler och bättre bostäder. Men systemet med olje-

finansierade oberoende *misiones* skapade nya källor till slöseri, samtidigt som det gjorde att statsbyråkratin ruttnade. I sina tal angrep Chávez sina motståndare och drygt ett dussin gånger besegrade han dem i val. Men han lät dem också berika sig. Oljan gav honom en lyx, som ingen annan populist i Latinamerika haft: möjligheten att i det oändliga avstå från behovet av att undertrycka någon för att kunna göra privata investeringar till viljes. I motsats till Vargas och Perón gjorde han det således aldrig. Så länge som oljepriset var högt kunde staten tillfredsställa alla grupperingar. Men inom eliten var hatet mot Chávez oförsonligt. Deras vision av Venezuela handlade om en liberaliserad ekonomi som inte styrdes av domderande föreläsningar om bolivarianska dygder utan av frihandelslagar med välfyllda köpcentra, god tillgång på krediter, fungerande sedelautomater, bra restauranger, billig hemhjälp och snabba flyg till Miami. De godtog aldrig Chávez' legitimitet eller de val som Chávez och hans anhängare bara fortsatte att vinna. Men i huvudsak fick bourgeoisin vara i fred och ackumulera större rikedomar – trots en rad förordningar fortsatte den privata sektorn att öka under Chávez' år – och byråkrater och officerare kunde fritt kamma åt sig det bästa. Och allt detta samtidigt som de sociala rörelserna på basnivå trodde att de höll på att utveckla revolutionen. I dag är Venezuela i klorna på en kris av storartade proportioner och allt som Chávez bidrog till att bygga upp håller på att ramla samman. För att förstå hur Venezuela hamnade där – för att kunna förstå Chávez' spektakulära uppgång och den lika spektakulära nedgången för hans land – kan det vara bra att veta lite om varifrån han kom. Och det kan vara bra att känna till lite om oljans roll i landet.

Chávez föddes 1954 i Sabaneta, en lite by i *los llanos*, en stor savann som sträcker sig upp mot Anderna i söder. Oljan, som hittades 1914 för första gången i Venezuela och sedan dess förgiftat landets politik, finns på andra håll, kring Maracaibosjön i norr eller österut vid den tropiska Orinocofloden. I *My First Life* betecknar Ramonet Sabaneta som Chávez' "eget Macondo" och byn verkar ha legat lika långt ifrån nationella problem och världens oro som Gabriel García Márquez fiktiva ort. Det finns andra ekon av *Hundra år av ensamhet* i Ramonets frågor och Chávez' svar, framför allt när det handlar om Chávez' tidigaste år. Där finns en frodig trädgård fylld med tropiska frukter, som Chávez kunde koka ihop och göra sötsaker av och sälja dem på grusvägarna i staden; där finns magisk teknologi som bio och gatlyktor; där finns arabiska handelsmän, starka kvinnor och mestadels frånvarande karlar. Och Chávez räknar upp en släkttavla med amerikansk-indianska, afrikanska och spanska rötter och som rent av är mer barock än det släktträd som återfinns på omslaget till García Márquez' roman.

Chávez växte upp under en tid av överflöd på 1960-talet. "Oljan flödade i Saudi-Venezuela". Medan resten av Latinamerika försjönk i kalla krigets radikaliserings och repression var Venezuela ett undantag, som lyftes fram av statsvetare från USA som ett exempel på stabilt styre och jämlik utveckling. Mellan 1959 och 1998 använde de båda stora partierna – *Copei* med kristdemokrater och *Acción Democrática* med socialdemokrater – profiterna från oljan för att elda på vad som för ett tag var ett effektivt beskyddarsystem. När Chávez var kring tolv år flyttade hans stora familj – pappa, mamma, farmor, farbror och ett stort antal bröder – till Barinas, en sömnig lantlig stad, där de bosatte sig i ett "socialt bostadsområde" med "asfalterade gator, rinnande vatten, elektricitet", allt finansierat av en "arbetarbank" med kapital från oljeintäkterna. "För oss innebar det att klättra uppåt på samhällsstegen", säger Chávez. "Jag började vänja mig vid det". Många av karlarna i Barinas begav sig till Maracaibosjön där de arbetade på oljeriggarna och skickade hem det de tjänade till sina familjer. Chávez pappa var en ståndaktig kristdemokrat och avlönad av staten som lärare i en landsbygdsskola. Hans äldre bror Adán, som senare skulle påverka Hugo politiskt, blev hippie under universitetsåren och kom i kontakt med de olika nyvänster-organisationer, som ville bryta tvåpartiväldet.

Chávez formades helt och hållet av en välfärdsstat, som oljan gjort möjlig. ”Jag var ett mycket lyckligt barn”, säger han. Klasskänsla var inte orsaken till hans salvor mot landets oligarki. ”Jag var fattig”, säger Chávez. Men han fick mat, kläder, bostad, gick i skolan, hade läkarvård och fick uppmuntran hemifrån. Han tillbringade ungdomen i en idyll tack vare oljan, ”sålde frukt, gjorde drakar av gamla tidningar, fiskade i floden med min pappa”. Barn på landsbygden från samma samhällsklass i än fattigare länder som var tvungna att importera olja, som grannen Colombia eller Centralamerika eller Karibien, hade långt mindre förmånliga förutsättningar i livet. Ändå talar Chávez bara i förbigående om oljan, när han berättar om sin barndom. Den råvaruboja som under mer än ett sekel orsakat alla andra sorters bojor förefaller vara något abstrakt i fjärran. *Llanos*, för att använda Ramonets anspelning, var ett Macondo utan plantage. I motsats till bananerna i Macondo var inte oljan, i varje fall inte under Chávez första år, något som slog sönder ett samhälle. Den gav jobb och finansierade den välfärd, som gjorde att städer långt ifrån boomen, som Sabaneta och Barinas, verkade tidlösa. Tidlösheten var i mycket en hägring, som gjordes möjlig av att oljeekonomin förde bort överskottsbefolkningen från landsbygden samtidigt som den skickade tillbaka löner och förmåner i form av offentlig service. Låg befolkningstäthet mildrade klasskillnader och den extrema misär, som gick att hitta på andra håll i Venezuela, framför allt i de överbefolkade städerna, och gjorde det möjligt för dessa *llaneros* som stannat hemma att reproducera det traditionella livets rytmer. Cirkusen ”kom i oktober varje år”, minns Chávez. ”Jag var verkligen lycklig. Min farmor lät mig köpa en biljett för det jag tjänat på försäljningen av godsaker. Jag älskade trapetsartisterna.”

Chávez fick våga sig ut från savannerna för att upptäcka en värld mer direkt styrd av oljan. 17 år gammal tog han värvning och for till Caracas för att börja utbildningen vid den militära elitakademien i Venezuela. Han blev förstummad när han första gången såg geografien hos en stad, som ”var bokstavligt instängd i ett enormt bälte av fattigdom som klängde längs bergssidorna”. Alla de många uttrycken för nationens styrka och rikedom pulserade där nere, på asfalten och den asfalterade slätmarken i själva staden: oljehandlarna och penningtransaktionerna i affärsdistriktet, paraderande kadetter på den militärakademi han själv snart skulle gå på, flygplan som lyfte och landade på flygvapenbasen La Carlota, aktiviteten runt det som en gång skulle bli hans hem, Miraflores, presidentpalatset, och byggnadsarbetare ständigt verksamma med att uppföra ett allt större antal lyxkontor och tjusiga bostäder. Hur illa ställt det än var med ekonomin stod byggkranarna aldrig stilla i Caracas. ”Senare”, säger Chávez, ”skulle jag förstå” och så ger han Ramonet en snabblektion om vad som brukar kallas ”oljans förbannelse”: när oljan började dominera landets ekonomi gjorde de ökade intäkterna att valutans värde stärktes tills det blev billigare att importera livsmedel och varor som tidigare hade tillverkats och vuxit på hemmaplan. Jordbruk övergavs, städerna bredde ut sig och det välfärdssystem som tvåpartisystemet skapat kunde inte längre hålla takten. ”Jag fick en chock när jag upptäckte hur utbredd fattigdomen var” berättar Chávez för Ramonet. ”Jag hade aldrig kunnat drömma om att en så ofattbar fattigdom kunde existera i Venezuela, ett av de rikaste länderna på kontinenten. Det dröjde inte förrän jag började fundera över vad det här var för slags demokrati, som kunde utarma folkmajoriteten och berika en minoritet. För mig framstod det inte som rättvist.”

Det är svårt att föreställa sig nu, vid en tidpunkt då världen står på randen av en klimatkatastrof orsakad av oljan, men Chávez blev politiskt medveten i ett läge då många trodde att oljan kunde stå för en progressiv lösning på globala problem. När han var ny som kadett 1971 var Chávez brådmogen men opolitisk. Fyra år senare skulle han utexamineras som övertygad revolutionär. Under de åren hade priset på ett fat venezolansk olja stigit från 2,93 dollar till 14,06 dollar och statens oljeintäkter hade ökat från cirka 1,4 miljarder dollar till 9 miljarder dollar. 1975, Chávez sista år på militärakademien, förstatligade landets president, socialdemo-

kraten Carlos Andrés Pérez, Exxon, Shell och Mobils tillgångar i Venezuela och bildade det statliga oljebolaget *Petroléos de Venezuela (PDVSA)*. Pérez fortsatte med ett tal inför FN, där han argumenterade för att oljeprofiterna skulle användas för att reformera den internationella politiska ekonomin. ”Skapandet av en Ny Internationell Ekonomisk Ordning”, sade han, ”är ett villkor för fred.” Mycket har sagts om idén om ”koldemokrati”, ett begrepp myntat av statsvetaren Timothy Mitchell som belägg för hans tes att vad vi nu känner till som modern massdemokrati blev möjligt genom billig olja i överflöd. Men lika viktigt på 1970-talet var ”kolsolidaritet”, tanken på att sämre lottade nationer skulle kunna använda oljan som vapen mot de starka.

Ett år tidigare, 1974, hade FN:s generalförsamling antagit grundningsdokumentet för denna nya blivande världsordning, Stadgan för Staternas Ekonomiska Rättigheter och Förpliktelser. Där ingick regeringars rätt att nationalisera industrier och förhandla kollektivt för att bestämma priset på basråvaror, en internationell tullstruktur med preferensvillkor för fattiga länder och överföring av teknologi och tekniskt kunnande från utvecklade till mindre utvecklade nationer. Kravet på en Ny Internationell Ekonomisk Ordning – NIEO – var ett världsomspännande fenomen, tack vare efterkrigstidens avkolonialisering och framväxten av den alliansfria rörelsen. Men de intellektuella grunderna återfinns i Bolivarianismen, denna latinamerikanska tankegång om att politisk självständighet är meningslöst utan ekonomisk självständighet. Venezuela var ett nyckelland för att förvandla denna regionala uppfattning till en accepterad del av internationell rätt och landet var med om att 1960 bilda Opec, Organisationen för de oljeexporterande länderna. 1969 blev en av landets toppdiplomater, Manuel Pérez Guerrero, chef för FN:s organ för handel och utveckling, UNCTAD, som skapade många av de rättsliga motiveringarna för NIEO.

”Det där var billigt, ge mig två” var ett talesätt förknippat med oljeboomen på 1970-talet och början av 1980-talet då förmögna venezolaner spenderade glatt på importerade varor. Men det kunde också gälla lyxen att både kunna unna sig konsumtion av amerikansk modell och bolivariansk solidaritet, både idealismen kring NIEO och korruption. 1974 gav Venezuelas kongress ”speciella befogenheter” till president Pérez, som innebar att han hade full frihet att lagstifta och spendera. Han nationaliserade industrier, begränsade utländskt inflytande inom bankväsende och handel och satte igång ett omfattande program för statskontrollerad industrialisering. Pengarna flödade ohämmat och utan krav på redovisning till projekt som ofta handlade om rent önsketänkande, slöseri och korruption. ”Alla med den minsta lilla makt började stjäla skamlöst”, berättar Chávez för Ramonet. Pérez, säger han, ”styrde över den värsta vågen av korruption i mannaminne ... De rika blev bara rikare, medan de fattiga bara fick smulor från bordet med oljepengar.” Samtidigt lovade Pérez också att använda Venezuelas olja ”till gagn för Latinamerika, till gagn för mänskligheten” i syfte att utplåna ”de sista spåren av kolonialism” och göra socialismen till ”en global realitet”. På det utrikespolitiska området krävde Venezuela de åren skuldlättnader, kärnvapenavrustning och slut på kapprustningen, havsförbindelser för ett instängt land som Bolivia, stopp för USA:s embargo mot Kuba och bildande av ett latinamerikanskt ekonomiskt system, som skulle fungera oberoende av Washington. Pérez föreslog också att Opec skulle användas som ”redskap för förhandlingarna om upprättande av den Nya Internationella Ekonomiska Ordningen”.

Inget av detta såg emellertid dagens ljus. Opec var både en produkt av NIEO och fientlig mot den. I decennier hade utvecklingsländerna sagt att politisk självständighet krävde kontroll över de egna naturtillgångarna. Opec var med på det argumentet för att sedan underminera det och dela den bräckliga enheten i Tredje världen i två delar: oljeexportörer och oljeimportörer. Varje gång oljepriset steg tvingades de oljeimporterande länderna att låna mer för att kunna klara av sina energibehov. För varje petrodollar som investerades i bankerna i New York ökade värdet på USA-dollar och därmed den dollarfixerade skuld som fattiga länder hade till

dessa banker. Ett centralt krav från ideologerna bakom NIEO var att socialisera petrodollarn, att använda den till att finansiera en offentlig fond – en ”Sydbank” som kanske skulle förvaltas av IMF eller Opec – som skulle stödja den stora majoriteten av icke oljeproducerande nationer med subventioner till deras energibehov. Den skulle också fungera som buffert mot prisfluktuationerna på andra råvaror.

Oljeproducenterna i Mellanöstern tvekade. Saudiarabien och Schahens Iran gav en läpparnas bekännelse till NIEO, men vägrade backa upp den med oljemakt. Inte heller ville de använda sin värdefulla råvara som bricka i förhandlingar för att öka priset på andra naturtillgångar eller gå med på någon oljefinansierad offentlig bank. I stället gav Riyadh och Teheran smulor till Opecs ”speciella fond” och IMF:s ”oljeresurs”, samtidigt som man ingick avtal med Washington vid sidan om och använde huvuddelen av sina petrodollar till vapenköp för miljardtals dollar och deponera resten i privata banker. Venezuela försökte nu agera på egen hand. I början av 1980-talet fortsatte Pérez’ efterträdare Luis Herrera Campins att dela ut miljontals petrodollar åt de fattigaste länderna i Latinamerika och Karibien, bl a El Salvador, Guatemala, Panama, Honduras och Dominikanska Republiken. Under ett tag bidrog detta stöd till att hålla liv i resterna av den nya vänstern i regionen. Jamaica under den socialdemokratiska premiärministern Michael Manley fick stöd liksom Nicaragua efter Sandinistrevolutionen 1979. Men 1983 hade oljepriset kollapsat igen och tvåpartisystemet i Venezuela började vittra sönder.

Chávez kan alltså enklast ses som arvtagare till idealen från NIEO och dess Don Quijotemässiga försök att använda oljan för att genomdriva reformer. När han tillträdde första gången 1999 låg oljepriset på en historiskt låg nivå och Venezuela övervägde att lämna Opec helt och hållet. Det statliga oljebolaget *PDVSA* befann sig nu i händerna på en samling teknokrater, som omvandlat det till en bokningsagentur med lättvindiga koncessioner åt internationella oljebolag. Bolaget öppnades för utländskt kapital och intäkterna investerades utomlands för att hålla det utanför den inhemska maktsfären. Det egentliga målet för *PDVSA* var att avpolitisera oljan och definiera den som en ren råvara, som bara var beroende av lagen om internationellt utbud och efterfrågan och därigenom en gång för alla ta kål på det bolivarianska idealet.

Chávez insåg att bästa sättet att få kontroll över oljeintäkterna var att återställa Opecs effektivitet. I början av 2001 blev hans förste oljeminister, Ali Rodríguez Araque, generalsekreterare för Opec och han lyckades uppnå en form av enighet bland de oljeexporterande nationerna, som inte synts till sedan början av 1970-talet. Opecländerna gick inte bara med på att begränsa produktionen, utan gick också med på att ge Rodríguez aldrig tidigare skådade befogenheter att bestämma målen för framtida produktion utan att behöva rådgöra med hela organisationen. Mexiko, som inte var medlem av Opec, lovade också att följa Opecs kvoter. Oljepriset började stiga, vilket underlättade för Chávez att ta kontrollen över *PDVSA* och avvärja försöken att störta honom.

Från 2006 satsade Chávez, med stöd av progressiva regeringar i Brasilien och Argentina, på att återskapa 1970-talets stämningar av solidaritet inom Tredje världen. I likhet med Pérez tidigare sponsrade han internationella organisationer, bl a *Unión de Naciones Suramericanas*, *Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América*, *Petrosur* och *Banco del Sur*, allt i syfte att främja latinamerikansk integration oberoende av Washington. När Venezuela 2005 upprättade det transnationella nyhetsnätverket *Telesur*, plus Chávez’ ständiga försök att bygga upp alternativa medier på ”folklig” nivå för att motverka de stora nyhetsbolagen, var det helt i linje med vad Unesco rekommenderat i slutet av 1970-talet. Som uppföljare till NIEO var ”den nya internationella informationsordningen” tänkt att bryta de stora nyhetsbyråernas monopol och det inflytande de stora nyhetsmedierna hade över kulturen (på 1970-talet hade Pérez fått ge upp planerna på att bilda ett offentligt nyhetsnät för radio och tv efter protester

från de privata nyhetsföretagen).

Chávez skapade också mekanismer, som gjorde det möjligt för Venezuela att förse fattiga länder med olja, samtidigt som han höll sig till Opecs kvoter och priser. Där ingick ett kredit- och byteshandelssystem och långsiktiga lån till ytterst låg ränta för att finansiera köp av olja. Ett år efter grundandet i mitten av 2005 hade *Petrocaribe*, en av de organisationer som bildats för att administrera detta system, ställt upp med miljardlån och kunde tävla med den Washingtonbaserade Inter-amerikanska utvecklingsbanken. Att Chávez återpolitiserat oljan orsakade raseri i USA: det var en relik från en tid som både neo-konservativa och nyliberaler i USA trodde att de lämnat bakom sig när kalla kriget var över. Både George W Bush- och Obama-administrationerna utsatte länder för påtryckningar för att de inte skulle ingå några avtal med *Petrocaribe*. 2006 arbetade således USA:s utrikesdepartement för att Haiti inte skulle ta emot ett lån på 25 år till 1 procents ränta för att köpa diesel och blyfritt bränsle av Venezuela, trots att avtalet skulle ha gjort det möjligt för Haiti att spara 100 miljoner dollar om året, vilket till och med USA:s ambassad i Port-au-Prince medgav, och skydda landets sårbara ekonomi från plötsliga uppgångar för energikostnaderna. Vid ett tillfälle skickade Venezuela till och med hjälp med bränsle till Bronx och Boston.

My First Life avslutas på tröskeln till Chávez´ Bolivarianska revolution när han blev vald till president 1998. Som intervjuare tar Ramonet god tid på sig, återkommer gång på gång till vissa ämnen, drar fram detaljer om några av de mest välkända delarna av Chávez´ historia, exempelvis hur han förmådde hålla liv i sin rörelse när han satt fängslad. Bland allt Chávez läste under fängelsetiden ingick *The Challenge to the South*, en rapport från en kommission med många politiker och ekonomer från Tredje världen på 1970-talet, bl a Pérez. Kommissionen hade letts av Julius Nyerere, president i Tanzania under den radikala utvecklingens storhetsdagar, och var tänkt att hålla NIEO:s kritik vid liv mot den nyliberala attacken. Rapporten gjorde klart att man inte var särskilt förhoppningsfull. Men Chávez skulle få liv i det hela igen. ”Jag har alltid [rapporten] med mig, till och med nu”, berättar Chávez för Ramonet. ”Jag läser om den och gör anteckningar. Efter 20 år är de storartade förslagen mer aktuella än någonsin.” Chávez uppger att det är där han fick inspiration till alla dessa internationella institutioner – *Telesur*, *Banco del Sur*, *Petrosur*, *Unasur* – som ville ge makt och stämna åt ”Södern”.

My First Life liknar en annan serie samtal som Ramonet hade med Fidel Castro då denne var i 80-årsåldern, strax innan sjukdomen tvingade honom att överlämna makten till sin bror. Den publicerades på engelska 2007 med titeln *My Life*. Intervjuerna med Castro är inåtblickande, ironiska och ofta dystra. *My First Life* är mer didaktisk. Döden skulle visa sig vara nära, även om Chávez inte ens visste om att han var sjuk. Han betonar sin uppgång i samtal som ägde rum när han stod på höjden av sin popularitet, utan några tecken på att allt kanske hade varit förgäves.

Chávez avled den 5 mars 2013 och oljepriset kollapsade, precis som om det plötsligt blivit av med en boja. Venezuelas ekonomi började en nedåtgående okontrollerbar spiral. För bara fem år sedan låg landet före många av FN:s utvecklingsmål för millenniet. Fattigdom, ojämlikhet, analfabetism, barnadödlighet och undernäring hade samtliga minskats på ett imponerande sätt. Nu handlar nyheterna om att barnadödligheten skjuter i höjden, om att venezolaner går hungriga och att många lämnar landet, antingen via gränsen till Colombia eller med båt till Curaçao. Sjukdomar som landet inte upplevt på decennier är tillbaka, bl a difteri. Antalet vaccinationer minskar, sjukhusen saknar handskar och sprutor, cancer- och HIV-patienter får köpa medicin på svarta börsen och smutsiga operationssalar kunde fungera vid inspelning av skräckfilmer. Den ”oljans förbannelse” som Chávez varnade för, men lyckades hålla på avstånd, har återkommit och hämnas dubbelt: den riktiga tillgången på dollar under boomåren ökade beroendet av importerade varor, som man nu antingen inte har råd med eller som inte

går att få tag på. Priskontroller har bidragit till att hålla tillbaka landets egen industri och fabriker där det nyligen rådde liv och rörelse, ofta tack vare subventioner från regeringen, går på tomgång. En fast valuta, övervärderad på konstgjord väg av en regering som förbundit sig att betala av på den höga utlandsskulden, uppmuntrar en svart marknad i USA-dollar, som lett till accelererande inflation.

Den enhet Chávez lyckades åstadkomma inom Opec är borta, främst på grund av konkurrensen från naturgas. Det statliga oljebolaget i Mexiko, *Petróleos Mexicanos*, ska privatiseras, ungefär på samma sätt som *PDVSA* innan Chávez satte stopp för processen. *Petrocaribe* hankar sig fram, även om Dominikanska Republiken och Jamaica nyligen lämnat organisationen. Efter den förödande jordbävningen i Haiti 2010 meddelade Chávez att Venezuela skulle avskriva hela Haitis skuld till *Petrocaribe*, den uppgick till 400 miljoner dollar. ”Haiti har ingen skuld till Venezuela. Tvärtom har Venezuela en historisk skuld till Haiti”, sade Chávez och syftade på det stöd Haiti gav Simón Bolívar i kampen mot Spanien 200 år tidigare. Men efter att Caracas skickat stora mängder gratis bränsle som bidrag till återuppbyggnaden började normal finansiering från *Petrocaribe* på nytt – och skulder är skulder, oavsett hur låg räntan är eller tidsfristen för lånen. Idag är Haiti skyldigt Venezuela drygt en miljard dollar och Caracas har inga möjligheter att avskriva den. *PDVSA* är skuldsatt och i praktiken bankrutt.

Politiskt har Venezuela hamnat i ett dödläge. Chávez’ långvarige bundsförvant Nicolás Maduro, som kommer från en fackligt aktiv arbetarfamilj, vann presidentvalet 2013 med 1,5 procents marginal. Inte direkt hårfint, men tillräckligt knappt för ge oppositionen möjlighet att sätta igång en ny destabiliseringskampanj. Utan några belegg skriade oppositionen om valfusk och manade till demonstrationer, som blev våldsamma. Åtta chavister mördades. Några månader senare, 2014, ledde blodiga gatuprotester till mer än 40 dödsoffer, de flesta chavister eller regeringsanställda. Tre års ekonomisk kris har lett till växande klyftor. När de fattiga på bergssidorna i utkanterna av Caracas köar i timtal för basvaror kan de se byggkranarna i full aktivitet i de tjugigare delarna av staden. Investerare utnyttjar en övervärderad valuta och har satt igång en byggboom av lyxbyggnader likt den Chávez bevittnade när han för första gången kom till Caracas i början av 1970-talet.

En ny våg av demonstrationer och motdemonstrationer pågår för närvarande och har, hittills, lett till cirka 60 döda på båda sidor. Våldet i Venezuela drivs framåt av egen kraft. Oppositionen, som fortfarande i huvudsak leds av den ekonomiska och politiska eliten, är splittrad i ”moderata”, av vilka många har tagit upp chavismens terminologi om sociala rättigheter, och ”ultras” på högerkanten, som tror sig vara inne i slutstriden. Ledningen för oppositionen kan inte avblåsa protesterna, oavsett hur våldsamma de blir, eftersom det skulle riskera att tära på deras inflytande. Om det blir lugnt igen kan det leda till ett scenario där de moderata ingår ett avtal, som inte innebär total utplåning av chavismen (vilket är det enda *ultras* är ute efter). De är tvungna att fortsätta med konfrontationen på gatorna för att behålla sin styrka. Demonstrationerna riktar sig mot ordningsmaken, avlossar skott och kastar stenblock och Molotovcocktails mot säkerhetsstyrkorna i hopp om att provocera fram en våldsam reaktion, som sedan får stort utrymme i internationella medier. Men de siktar också in sig på det statliga välfärdssystemet, förstör vårdcentraler och centra för utdelning av livsmedel. För en månad sedan sattes ett hus, där familjen Chávez en gång bott, i brand i Barinas. Målet är uppenbart: att både kapa statens högra hand (den repressiva) och den vänstra (den sociala och symboliska) och paralysera allt.

Maduro har ändå ett visst stöd på gatan, i regeringen och inom armén. Hans opinionssiffror är låga, fast inte särskilt mycket lägre än presidenterna i Brasilien eller Colombia. Men han har inte många av företrädarens tillgångar, inte bara bristen på olja utan saknar dessutom Chávez’ överskott på karisma, humor och politisk färdighet. Ur stånd att få ett slut på krisen har Maduro alltmer slutit upp på de privilegierade klassernas sida mot massorna. Hans säkerhets-

styrkor skickas regelbundet in i fattigkvarteren för att slå ned aktivister under tal om att bekämpa brottsligheten. Efter att ha förlorat majoriteten i kongressen är regeringen orolig för att inte kunna vinna val på samma sätt som Chávez och inställde de guvernörsväl, som skulle ha ägt rum i december i fjol (även om det nu ser ut som de är på gång igen). Maduro har inkallat en ny församling för att skriva en ny konstitution, med avsikten att institutionalisera de sociala rörelsernas makt, även om det knappast kommer att minska polariseringen i landet.

Demonstrationer och motdemonstrationer är ofta en signal om att historien satt sig i rörelse, att någon form av förändring är i antågande. Men Venezuela har drabbats av blodstockning. Då och då tillkännages att förhandlingar planeras mellan regering och opposition, sedan inställs de. Vatikanen har sagt att man vill medla och OAS att man tänker ingripa, men inget händer. Båda sidor förefaller vänta ängsligt på att *barrios populares*, som är fyllda av folk från arbetarklassen, ska avkunna sin dom. De regeringsfientliga styrkorna har uppmanat dem att ansluta sig till protesterna, och till och med uppmanat dem till kravaller och plundring. Men sådana uppmaningar har för det mesta fallit på döva öron. Som historikern Alejandro Velasco framhållit gav Chávez den gruppen ett erkännande och behandlade dem som medborgare med legitima krav och grundläggande rättigheter. I gengäld gick de om och om igen ut på gatorna och till valurnorna för att försvara den bolivarianska revolutionen. Nu vill regeringens motståndare använda dem som chockstyrkor för att bryta dödläget. Maduro kanske har förlorat sin good-will bland dem, men de sociala landvinningar de uppnådde under Chavismens glansdagar – skolor, centra för utdelning av livsmedel, vårdcentraler, barnomsorg – fungerar fortfarande, om än under hårt tryck, i de kvarteren och även om invånarna där kanske inte aktivt stöder regeringen är de heller inte beredda att störta den. Under tiden fortsätter Chávez, död eller levande, att stå över polariseringen. Enligt en opinionsundersökning nyligen såg 79 procent honom som den bästa president landet någonsin haft. En något mindre, men fortfarande betydande, majoritet säger att han var den mest demokratiska och effektiva ledaren någonsin i Venezuela.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

[Tidskriften Röda Rummet om Venezuela 2016-17](#)

[Claudio Katz: Vänstern och Venezuela](#)

[Intervju med Julio Borges, talman i Venezuelas parlament](#) (ledande oppositionsman)